

Maria Krajewska
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie

**„ŚWIATOWIT – ROCZNIK POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZED-
DZIEJOWEJ I BADANIOM PIERWOTNEJ KULTURY POLSKIEJ
I SŁOWIAŃSKIEJ” POD REDAKCJĄ ERAZMA MAJEWSKIEGO.
W 120. ROCZNICĘ POWOŁANIA CZASOPISMA**

**"Światowit – an annual devoted to prehistoric archaeology and research
on primitive Polish and Slavic culture" edited by Erazm Majewski.
On the 120th anniversary of the journal's establishment**

**«Святовит – ежегодник, посвященный доисторической археологии
и исследованиям первобытной польской и славянской культуры» под
редакцией Эразма Маевского. К 120-летию со дня основания журнала**

Słowa kluczowe: „Światowit”, czasopismo, archeologia, Erazm Majewski

Key words: Światowit, journal, archaeology, Erazm Majewski

Ключевые слова: «Святовит», журнал, археология, Эразм Маевский

Wprowadzenie

W dniu 19 II 1899 r. warszawski przedsiębiorca i uczony Erazm Majewski¹ otrzymał pierwsze wydrukowane egzemplarze naukowego czasopisma², którego profil oraz koncepcję edytorską wymyślił i które nazwał „Światowit. Rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej”. Przez następnych piętnaście lat E. Majewski będzie redagował i finansował to czasopismo – jedyny w tym czasie periodyk w Królestwie Polskim poświęcony w całości archeologii. Na jego łamach będą zamieszczali swoje prace wszyscy ówczesni archeolodzy, działający na terenie zaboru rosyjskiego, publikowane będą tu także opisy, materiały ilustracyjne i korespondencja osób amatorsko lub w sposób przypadkowy zajmujących się archeologią. W czasopiśmie znajdą się również recenzje prac naukowych, informacje o ruchu naukowym w Europie, bibliografie oraz ważne i pożyteczne informacje związane z archeologią, antropologią,

¹ O Erazmie Majewskim (1858–1922) bibliografia zob. M. Krajewska, *Korespondencja księdza Antoniego Chotyńskiego z Erazmem Majewskim w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, „Bibliotekarz Lubelski”, R. 57, 2014, s. 147, przypis 2.

² Zob. Państwowe Muzeum Archeologiczne (dalej: PMA), „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis 20 II 1899.

konserwacją i muzealnictwem. Stworzenie czasopisma „Światowit” jest uznawane za jedno z najtrwalszych osiągnięć E. Majewskiego³.

Pomocą przy opracowaniu dziejów „Światowita” pod redakcją E. Majewskiego – oprócz encyklopedii, słowników i literatury przedmiotu – były archiwalia, wchodzące w skład jego spuścizny, która dziś znajduje się w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (dalej PMA). Szczególnie przydatne były notatniki E. Majewskiego⁴ prowadzone przez niego w latach 1873–1922, które zawierają odrębne notatki o charakterze informacyjnym.

Powstanie czasopisma

Pomysł wydawania czasopisma naukowego poświęconego wyłącznie archeologii E. Majewski ujawnił w 1893 r. W swoim notatniku 30 sierpnia napisał:

„Od pewnego czasu rozważam projekt doniosły jak dla mnie. Noszę się z zamiarem wydawania małego kwartalnika czysto przedhistorii poświęconego. Czuję się na siłach redagowania przyzwoicie. A teraz już jestem zdecydowany na to, ale chodzi jeszcze o koncesję⁵. Pytanie czy ją otrzymam wobec tendencji obecnej odmawiania wszystkim i na wszystko. Wszystko będzie od chwilowego nastroju pana Jankulio⁶ zależeć. A on jest bardzo niechętny nowym czasopismom (...)”⁷.

Do projektu E. Majewski wrócił po czterech latach. Był już wówczas uznany autorytetem w dziedzinie prahistorii. Zachowały się jego notatki sporządzone w lipcu 1897 r.:

„Znowu zdaje mi się, że czas już byłoby podjąć wydawnictwo periodyczne prahistorii poświęcone, np.: Świat prehistoryczny. Kwartalnik poświęcony archeologii przeddziejowej. Z programem: 1/badania naukowe 2/rozpowszechnianie zamięłowania do archeologii (popularyzacja) 3/ [brak wpisu] Można by wydawać 4 zeszyty po plus minus 80 stron in 8⁸ na rok. – i postarać się o zasiłek w Kasie Mian.[owskiego]”⁹.

³ J. Kolendo, „Światowit” – sto lat dziejów czasopisma, „Światowit”, 2000, t. XLIII, fasc. B, s. 100.

⁴ Notatniki E. Majewskiego – oprawione notesiki różnych typów i wymiarów: największy ma 17,5 x 9 cm, a najmniejszy – 9,5 x 6 cm. Posiadają numery kolejne 1–101 (numery 84 i 77 celowo zostały opuszczone, więc w istocie było ich 99), z czego zachowało się 94, zob. M. Krajewska, *Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150. rocznicę urodzin E. Majewskiego (1858–1922)*, „Wiadomości Archeologiczne”, 2008, t. LX, s. 51–53.

⁵ Koncesja (łac. *concessio*) – pozwolenie, zgoda. Akt administracyjny wydawany przez organ koncesyjny, który upoważnia koncesjonariusza do prowadzenia określonej działalności. W przypadku czasopism organem był Główny Zarząd Prasy.

⁶ Iwan Konstantynowicz Jankulio (1847–1912), cenzor, pełnił w latach 1887–1899 funkcję prezesa Warszawskiego Komitetu Cenzury.

⁷ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/43, wpis 30 VIII 1893.

⁸ W typografii to arkusz papieru czterokrotnie złożony, który tworzy osiem kart.

⁹ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, materiały”, nr 3757/G.12; Kasa Pomocy dla Osób Pracujących na Polu Naukowym imienia doktora medycyny Józefa Mianowskiego (Kasa Mianowskiego) została powołana w Warszawie w 1881 r. z inicjatywy wychowanków Szkoły Głównej, którzy pragnęli uczcić w ten sposób pamięć jej rektora, doktora Józefa

Erazm Majewski z żoną Lucyną. Fragment fotografii ze zbiorów K. i Z. Zaborskich

Dom Majewskich w Warszawie, ul. Złota 61.

Na parterze w jednym z pomieszczeń mieściła się redakcja „Światowita”,
Źródło: Akta miasta Warszawy – Referat Gabarytów, tom 55 – Złota, [dostęp: 3 XII 2019],
<https://warszawa.ap.gov.pl/referat_gabarytow/galerie/Zlota_galeria/6631.html>

Przez następne półtora roku E. Majewski przygotowywał się do realizacji swojego projektu. Przy opracowaniu koncepcji edytorskiej zamierzał wzorować się na niemieckim czasopiśmie „Nachrichten über deutsche Altertumsfunde”¹⁰, które prenumerował i bardzo cenił¹¹. Własne pomysły zapisywał w swoim notatniku:

„Zamyślam zrobić Rocznika wydań 2. 250 ex[emplarzy] na bardzo porządnym sposobie i 750 lub 1000 w najbardziej oszczędny – z małymi marginesami aby tylko rozpowszechnić naukę książkę i szczepić w szerokich kołach je znajomość archeol.[ogii] Cena winna być bardzo niska [!], np. 60 k.[opiejek] lub 40 k[opiejek]”¹².

Miał jednak wyraźne trudności z podjęciem decyzji:

„Ciągle wazą się różne sposoby wydania rocznika mego. Raz ten, to ów charakter jego wydaje mi się właściwszym i nie mogę przyjść do stanowczego zdecydowania! Jak mię to męczy!”¹³.

O swoim wydawniczym projekcie rozmawiał z zaprzyjaźnionymi uczonymi, np. z Zygmuntem Glogerem¹⁴, Aleksandrem Jabłonowskim¹⁵ i Ksawerym Cham-

Mianowskiego (1804–1879). Instytucja ta na przełomie XIX i XX w. stała się największą polską organizacją wspomagającą badania i wydawnictwa naukowe z różnych dziedzin. Jej działalność obejmowała pomoc finansową w publikowaniu dzieł, czasopism naukowych i podręczników, wydawanie zapomóg na studia i indywidualne prace badawcze, wspomaganie towarzystw i pracowni naukowych. Finansowo Kasę wspomagała arystokracja, finansjera, przemysłowcy oraz inteligencja polska (przed I wojną światową była najbogatszą instytucją wspierającą naukę na ziemiach polskich). Została zlikwidowana w 1952 r. E. Majewski trzykrotnie korzystał z dotacji Kasy: w 1894 r. na wydanie własnej publikacji *Przedhistoryczne narzędzia krzemienne w Ossówce w Królestwie Polskim* (zob. PMA, „Listy do E. Majewskiego”, teka VIII, kieszeń 23, nr 3757/A/1679), na ułożenie katalogu zbiorów etnograficznych w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa (zob. tamże, nr 3757/A/1680) i na wydanie tomu XIII czasopisma „Wisła” (zob. PMA, tamże, teka XI, kieszeń 25, nr 3757/A/2210). Nigdy nie otrzymał dotacji z Kasy na wydawanie „Światowita”.

¹⁰ „Nachrichten über deutsche Altertumsfunde” – czasopismo redagowane przez archeologa Alberta Vossa (1837–1906) oraz patologa i antropologa Rudolfa Virchowa (1821–1902), wydawane w latach 1890–1905 w Berlinie przez firmę A. Ascher & Co jako organ Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte (adres redakcji: Berlin SW, Königgrätzerstrasse 120 – Museum für Völkerkunde). Ukazało się piętnaście tomów (jeden tom na rok, który składał się z sześciu zeszytów). Czasopismo było ilustrowane. Zawierało: rozprawy, informacje o stanowiskach, sprawozdania z literatury, informacje prasowe, wykaz stanowisk, wykaz literatury za dany rok. W zbiorach PMA zachował się tom tego czasopisma z ekslibrisem E. Majewskiego i numerem katalogu jego zbiorów bibliotecznych 1539.

¹¹ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/52, wpis 27 X 1897.

¹² PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis po 26 III 1898. Potwierdzone ceny „Światowita”: 1 rubel 80 kopiejek (t. I), 2 ruble (t. II, III, X), 2 ruble 50 kopiejek (t. IV, V, VII). Wiadomo także, że prenumeratorzy „Wisły” otrzymywali „Światowita” za darmo (informacja w tomie VI).

¹³ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis 21 VI 1898.

¹⁴ Zygmunt Gloger (1845–1910), etnograf, archeolog, historyk, kolekcjoner. Część jego zbiorów archeologicznych (ceramika i zabytki wykonane z metali) znajduje się obecnie w PMA.

¹⁵ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis 15 V 1898; Aleksander Walerian Jabłonowski (1829–1913), historyk, etnograf, podróżnik.

cem¹⁶. Pisał o nim także w swoich listach, np.:

do Wandalina Szukiewicza¹⁷:

„(...) to wydawnictwo nie zmierza do zysków, owszem stratę materialną przyniesie (...). Tu chodzi o przerwanie ciszy, jaka panuje na polu naszej archeologii i dania świadectwa, że się jednak w kraju coś robi dla tej nauki”¹⁸;

czy do Hieronima Łopacińskiego¹⁹:

„(...) Pamięta Sz[anowny] Pan że Mu się zwierzył z zamiarem wydawania rocznika archeol.[ologii] przeddziejowej poświęconego. Zamiar ten doprowadzam do skutku i za parę tygodni zacznę druk. Wszystko już prawie gotowe – resztę albo nadeślą mi niebawem współpracownicy, albo sam niedługo wykończę. Otóż zbioropismu temu nadać pragnę przeważny charakter książki poświęconej rzeczom słowiańskim, t.[o] j.[est] dziedzinom pra-słowiańskim. Rozszerzenie takie programu jest sądzę naturalnem, z tem zastrzeżeniem, że głównie owa słowiańskość dotyczyć będzie Kresów²⁰ i straconych placówek zachodnich. W bibliografii i referatach pragnę uwzględnić prace obce, dotyczące środkowej Europy, Czech i tp.[tym podobne]”²¹.

Dyskusje, także korespondencyjne, skutkowały otrzymywanymi propozycjami, dotyczącymi np. działów tematycznych. Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski²² pisał:

„(...) jeżeli wolno jeszcze coś projektować w tym względzie, to ośmieliłbym się proponować (po artykułach głównych i sprawozdawczych) rodzaj działu informacyjnego, z adresami choćby jednowierszowymi: 1. Muzeów i zbiorów antro-po-archeologicznych, oraz przy uniwersytetach i t.[ym] p.[odobnych] instytucjach, głównych miast kraju i stolic świata.

¹⁶ Jaksa Ksawery Chamiec (1848–1910), ukończył prawo, interesował się historią i archeologią.

¹⁷ Wandalin Szukiewicz (1852–1919), archeolog amator, kolekcjoner. Prowadził badania wykopaliskowe w powiecie lidzkim na Wileńszczyźnie, których wyniki publikował m.in. w „Światowicie”.

¹⁸ List E. Majewskiego do W. Szukiewicza z 4 VI 1898 r., Korespondencja do Wandalina Szukiewicza, Biblioteka Narodowa, nr 002944 III/3.

¹⁹ Hieronim Rafał Łopaciński (1860–1906), językoznawca, etnograf, historyk, pedagog.

²⁰ Kresy – w XIX w. tak nazywane były południowo-wschodnie ziemie dawnej Rzeczypospolitej, utracone w wyniku zaborów na rzecz Rosji.

²¹ List E. Majewskiego do H. Łopacińskiego z 12 X 1898 r., Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, rkps sygn. 2271, k. 48–49.

²² Stanisław Jan Nepomucen Czarnowski (1847–1929), absolwent Wydziału Prawa i Administracji Szkoły Głównej w Warszawie. Archeolog amator, systematycznie badał jaskinie w dolinie Prądnika i stanowiska archeologiczne w rejonie Ojcowa i Miechowa. Wyniki swoich badań publikował m.in. w „Światowicie”. W 1909 r. zaczął wydawać własne czasopismo pod tytułem „Polska Przedhistoryczna” (ukazało się 5 tomów). Założył muzea regionalne w Miechowie i Ojcowie.

2. Towarzystw antr.[opologiczno]-archeologicznych w kraju i zagranicą.
3. Archeologów i paleontologów [!] polskich i cudzoziemskich.
4. Pożądaną byłaby również w tym dziale Bibliografia podręczników i nowości oraz Czasopism antr.[opologiczno]- archeologicznych.
5. Wykaz Antykwaryatów i antykwaryuszów krajowych i zagranicz.[nych].
6. Ogłoszenia tychże, oraz redakcyj, wydawców specjalnych i t.[ym] p.[odobnych].

Naturalnie instytucje i firmy krajowe należałoby podać o ile można [!] wyczerpująco, pod rubrykami; Cesarstwo i Królestwo polskie, Austria i Prusy; z pozostałych zaś krajów Europy i innych części świata tylko najgłówniejsze. Tego rodzaju dział informacyjny, uzupełniany corocznie, ułatwiłby wielce korespondencję wzajemną oraz wymianę okazów. Po otrzymaniu odpisu Szanownego Pana co do ostatecznego terminu nadesłania artykułiku odemnie oraz notatek do działu informacyjnego – pośpieszyłbym z robotą. Niedawno odwiedził mię p.[an] Marjan Wawrzeński²³ artysta-malarz i badacz zabytków starożytnych, który zamierza też być u Szanownego Pana. On także mógłby dać coś do »Rocznika«. Zysując życzenia pomyślnego urzeczywistnienia tego ważnego wydawnictwa zostaję na usługi, z wysokim poważaniem”²⁴.

Tytuł

Dla E. Majewskiego istotną sprawą było nadanie powoływanemu czasopiśmu właściwego tytułu. Wymyślał i zapisywał w swoich notatnikach różne propozycje: „Świat przedhistoryczny, czasopismo poświęcone Antropologii i Archeologii przedhistorycznej” (wpis w październiku 1893 r.), „Nowiny Przedhistoryczne z Polski” (wpis w marcu 1898 r.), „Polska przedziejowa” (wpis w maju 1898 r.), „Przegląd Archeologiczny” (wpis w czerwcu 1898 r.). W październiku 1898 r. pisał do zaprzyjaźnionego Hieronima Łopacińskiego:

„(...) A teraz o tytule. Przyszło mi na myśl, aby nie czynić go suchym, jak np. »Prace archeolog.[iczne]«²⁵, »Przegl.[ąd] arch.[eologiczny]«²⁶,

²³ Marian Piotr Władysław Wawrzeński (1863–1943), artysta malarz, rysownik i grafik, interesował się archeologią i etnografią. Był współpracownikiem redakcji „Wisły” (od 1889), dla której wykonywał rysunki i korekty oraz publikował „drobiazgi i przyczynki ludoznawcze”. Od 1906 r. był kustoszem w dziale archeologicznym Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie, uporządkował i zainwentaryzował zbiory, przyczynił się także do ich znacznego powiększenia. E. Majewskiemu polecił go S. J. N. Czarnowski. Kontakty rozpoczęły się w 1898 r. (zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/b/53, wpis przed 16 X 1898). M. Wawrzeński prowadził badania wykopaliskowe zlecane i finansowane przez E. Majewskiego, któremu przysyłał także informacje o stanowiskach archeologicznych i zbiorach. Wyniki swoich badań, korespondencje i drobne wiadomości archeologiczne publikował na łamach „Światowita”. Ich współpraca zakończyła się w 1904 r.

²⁴ List S. J. N. Czarnowskiego do E. Majewskiego z 10 IX 1898, zob. PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka XIV, kieszeń 11, nr 3757/A/79a.

²⁵ Nazwa „Prace Archeologiczne” została wymyślona przez E. Majewskiego. Czasopismo o tej nazwie zaczęło ukazywać się dopiero od 1950 r. jako seria wydawnicza najpierw Katedry Archeologii Polski UJ, a od 1971 r. – Instytutu Archeologii UJ.

²⁶ Nazwa „Przegląd Archeologiczny” pojawiła się w notatniku E. Majewskiego w czerwcu 1898 r. jako jedna z wymyślonych przez niego propozycji tytułu. Czasopismo o tej nazwie zaczęło wychodzić dopiero od 1919 r., wydawane najpierw przez Polskie

»Wiadomości arch.[eologiczne]«²⁷ lub coś podobn.[ego], lecz dać jakieś jednowyrazowe, symboliczne określenie, na wzór takich »Izysów«²⁸, »Monitorów«²⁹, »Piasta«³⁰ i t.p. Myślałem długo i nic nie wymyśliłem. Wpadło mi jednak nazwisko »Swantewit« choć niezupełnie pod wzgl. [ędem] archeologicznym ugruntowane – dobre jednak z tego względu, że trąci myszką pra-starości, że jest wskroś słowiańskie – dotyczy słowiańskiego bóstwa ostatniego, o którym współczesny³¹ świadek Helmolde³² świadczy i td. [tak dalej]. Ale znowu jest to nazwisko kwestionowane przez mitologów, podobnie jak »Znicz« litewski³³. Zresztą nie wiadomo, jaką formę uważać za najpoprawniejszą: Swantewit, Świętowit – czy Światowit Lelewela³⁴, najbardziej spopularyzowany, choć niczem nie poparty prócz domysłu, opartego na 4-ch głowach posągu. Myślałem też o »Lęchu«³⁵ jako wyrazie nabierającym szerszego znaczenia pod wpływem badań Kunika³⁶; »Gopło« wpadało mi na myśl³⁷ – ale wszystko to mię nie zadowalnia. Może Sz[anowny] Pan podda mi coś lepszego, albo doda odwagi do utrzymania »Świętowita« w formie najstosowniejszej wedł.[ug] Sz[anownego] Pana? (Papłoński w Kroni-

Towarzystwo Prehistoryczne i Komisję Archeologiczną Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, a obecnie – przez Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.

²⁷ Nazwa czasopisma „Wiadomości Archeologiczne” była znana już od 1873 r.; nosiła ją najstarsze w Polsce czasopismo naukowe poświęcone prahistorii, powołane przez Jana hrabiego Zawiszę (1822–1886). Wychodzi do dziś jako organ Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

²⁸ „Izys Polska czyli Dziennik Umiejętności, Wynałazków, Kunsztów i Rękodzieł, Poświęcony Krajowemu Przemysłowi Tudzież Potrzebie Wiejskiego i miejskiego Gospodarstwa” – miesięcznik (później periodyk nieregularny), wychodził w latach 1820–1828 w Warszawie.

²⁹ „Monitor” – jedno z pierwszych polskojęzycznych czasopism, ukazywało się dwa razy w tygodniu w latach 1765–1785 w Warszawie. „Monitor Warszawski” – ukazywał się trzy razy w tygodniu w latach 1824–1828 w Warszawie.

³⁰ „Piast czyli Pamiętnik Technologiczny, Obejmujący Przepisy dla Gospodarstwa Domowego i Wiejskiego, Ogrodnictwa, Sztuk Pięknych, Rękodzielni, Rzemiosł, Niemniej Lekarstwa Domowe Pospolite i Zwierzęce”. Ukazywał się w latach 1829–1834 w Warszawie.

³¹ Dziś: współczesny.

³² Helmolde (ok. 1125–1177), niemiecki duchowny. Towarzyszył jako kronikarz wyprawom chrystianizacyjnym na Połabie i Pomorze Zachodnie. Zdobytą wówczas wiedzę zawarł w dziele „Chronica Slavorum”, w którym opisał wierzenia, obyczaje, kulturę, organizację społeczną i życie codzienne Słowian przed przyjęciem przez nich chrześcijaństwa.

³³ „Znicz” litewski – noworocznik, wydawany w Wilnie przez J. Krzeczковского, ukazały się dwa tomy w latach 1834–1835.

³⁴ Formę Światowid utworzył Joachim Lelewel (zob. J. Lelewel, *Cześć bałwochwalcza Sławian i Polski*, Poznań 1857, cz. 1, s. 23–24, cz. 2, s. 12–14) dla posągu, wydobytego w 1848 r. z rzeki Zbrucz we wsi Liczkowce na Podolu (dziś Ukraina).

³⁵ „Lęch” – sugerowana w XIX w. pierwotna forma imienia Lech (zob. Sz. Matusiak, *Lech czy Lęch?*, „Lud”, 1904, R. 10, s. 129–153).

³⁶ Zob. E. Kunik, *Lechica. Pogląd krytyczny na dotychczasowe traktowanie kwestyi lechickiej*, Kraków 1898. Ernst Eduard Kunik (1814–1899), historyk, archeolog, etnograf i filolog.

³⁷ Gopło – jezioro w woj. kujawsko-pomorskim, jego nazwa związana jest ze słowiańskim plemieniem Goplan oraz z legendą o Popielu.

ce Helmolda³⁸ jest za »Swantewitem«, jako formą zachodnim gwarom odpowiednią³⁹.

H. Łopaciński odpowiedział:

„(...) Co do nazwy czasopisma »Światowid« czy »Swantewit« to na-
przód wspomnieć muszę, że był wydawany u nas »Światowid« koło
r. 1890 jako czasopismo *teatralne literackie*⁴⁰; a powtóre rzeczywiście
nazwa to nie pewna. Możeby dobra była »Slavia«⁴¹? Nazwą »Wanda«
oznaczano koło r. 1820 »tygodnik polski«⁴² (= Meluzyna, czasop.[ismo]
franc.[uskie], dzisiejsze etnograf.[iczne]⁴³). Były i Krakusy⁴⁴. Zdaje się,
że moda takich nazw już przeszła. Jabym proponował »Przyczynki do
prehistorii Polski« (Słowian) lub »Przyczynki do dziejów pierwotnych
ziemi naszej« lub »Pradzieje Polski« i tp. [tym podobne]. A może dobry
byłby tytuł »Z zamierzchłej przeszłości?«⁴⁵.

³⁸ Zob. J. Papłoński, *Helmolda Kronika Sławińska z XII wieku, przełożona z języka łacińskiego na polski*, Warszawa 1862. E. Majewski poznał treść tej pracy wykonując kwerendę źródłową; w jego spuściznie znajdują się sporządzone przez niego notatki i rękopis artykułu *O Swantewicie. Kilka wyjątków z Kroniki Helmolda* (zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, materiały”, nr 3757/F.10); Jan Teodor Papłoński (1819–1885), polonista, historyk, tłumacz, profesor Szkoły Głównej Warszawskiej.

³⁹ List E. Majewskiego do H. Łopacińskiego z 12 X 1898, Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, rkps sygn. 2271, k. 48–49.

⁴⁰ Nie znaleziono czasopisma literackiego „Światowid” wydawanego w Lublinie ok. 1890 r. Być może H. Łopaciński cytuje tygodnik „Światowid czyli zbiór najciekawszych powieści i artykułów tak tłumaczonych jak oryginalnych nauce i zabawie poświęconych przez tegoczesnych autorów”, wydawany w latach 1835–1838 w Warszawie pod redakcją Jana Nepomucena Krupskiego (1799–1856).

⁴¹ Slavia – słowiańszczyzna.

⁴² „Wanda: tygodnik polski płci pięknej i literaturze poświęcony” (inna nazwa: „Tygodnik Polski”), wydawany w Warszawie w latach 1820–1822 pod redakcją Franciszka Salezego Dmochowskiego (1801–1871), Brunona Kicińskiego (1797–1844) i Dominika Lisieckiego (1801–1846).

⁴³ „Mélusine. Racueil de mythologie, literature populaire, traditions et usages” („Meluzyna. Zbiór mitów, literatury popularnej, tradycji i zwyczajów”), francuskie wydawnictwo (magazyn), redagowane przez etnologów: Henri Gaidoza (1842–1932) i Eugene Rollanda (1846–1909).

⁴⁴ Krakusy, tu: nazwy czasopism, które miały w tytule „Krakus” (wychodzące do 1898 r.): „Krakus: pismo poświęcone sprawom politycznym i społecznym oraz nauce, rozrywce umysłowej i szerzeniu wiadomości pożytecznych”, wydawane w latach 1891–1895 w Krakowie; „Krakus. Towarzysz liberalny Pszczółki Krakowskiej od roku 1822. Pismo pięć razy w tydzień wychodzące, poświęcone narodowości i polityce tudzież dziennym zdarzeniom w kraju i stolicy Rzeczypospolitej Krakowskiej”, wydawane w latach 1822–1823 w Krakowie; „Krakus. Pismo dla ludu”, wydawane w 1848 r. w Krakowie.

⁴⁵ List H. Łopacińskiego do E. Majewskiego z 2 8 XI 1898, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka VI, kieszeń 21, nr 3757/A/1258. List napisany 2 XI 1898; przedatowany. Powód zmiany daty dzienniej podał H. Łopaciński w „przypisku” na czwartej stronie listu: „Wysłanie tego listu wstrzymałem na dni kilka, aby przygotować dołączony tu art.[ykuł] »Kilka wiadomości [o wykopaliskach z dzieł dawnych wynotował Hieronim Łopaciński]«. Artykuł został opublikowany, zob. „Światowit”, t. I, 1899, s. 99–104.

W październiku 1898 r. E. Majewski zdecydował się nadać czasopismu tytuł „Świątowitz”⁴⁶, który, po dyskusji, m.in. z językoznawcą Janem Karłowiczem⁴⁷, ostatecznie zmienił na „Światowit”⁴⁸.

Realizacja

Od 1898 r. w notatnikach E. Majewskiego pojawiły się zapiski zawierające kosztorysy wydawnicze tomów, informacje o cenach i gatunkach papieru i czcionek, kosztach usług fotografów, introligatorni i drukarni, przemyślenia dotyczące zawartości tomów, tematy i tytuły prac, nazwiska autorów zaproszonych do współpracy oraz wykazy obdarowanych czasopismem osób i instytucji. Jest także sporo uwag E. Majewskiego o współpracy z autorami, o opiniach środowiska naukowego i o własnej pracy i działaniach na rzecz pozyskiwania materiałów do publikacji na łamach „Światowita”.

Redakcja czasopisma mieściła się w pokoiku na parterze kamienicy Majewskich w Warszawie, przy ul. Złotej 61. E. Majewski przyjmował interesantów w godzinach: 10–11 rano i 4–5 po południu. Od ok. 1905 r. w redakcji pomagali: Józef Jodkowski⁴⁹ i Stefan Krukowski⁵⁰.

E. Majewski przedstawił cel powołania czasopisma w „Słowie wstępnym” do pierwszego tomu:

„(...) z jednej strony [celem] jest ożywienie ruchu naukowego w tej gałęzi, zachęcenie sił nowych i zogniskowanie prac oryginalnych, miej-

⁴⁶ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis 16 X 1898.

⁴⁷ Jan Aleksander Ludwik Karłowicz (1836–1903), etnograf, językoznawca. Redaktor „Wisły” w latach 1886–1899). Współzałożyciel Muzeum Etnograficznego w Warszawie (1888). W grudniu 1898 przysłał E. Majewskiemu lingwistyczny przyczynek wyjaśniający imię »Swantewit«, zob. list J. Karłowicza do E. Majewskiego z 8 XII 1898, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka IV, kieszeń 28, nr 3757/A/887.

⁴⁸ Świątowitz (Swantewit) – bóstwo słowiańskie; główny ośrodek kultu znajdował się w grodzie Arkona na wyspie Rugii (zob. J. Strzelczyk, *Mity, podania i wierzenia dawnych Słowian*, Poznań 2008, s. 207–209; o pisowni imienia zob. G. Leńczyk, *Światowit zbruczański*, „Materiały Archeologiczne”, 1964, vol. V, s. 27–29; o etymologii imienia bóstwa zob. Z. Gołąb, *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, Kraków 2004, s. 96). E. Majewski przeprowadził kwerendę dotyczącą Swantewita i jego kultu (zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, materiały”, nr 3757/F.10).

⁴⁹ Józef Jodkowski (1890–1950), archeolog, historyk sztuki, numizmatyk. Pochodził z Grodna. Archeologią zainteresował się pod wpływem E. Majewskiego, który zatrudnił go w redakcji „Światowita” oraz przy porządkowaniu zbiorów i korespondencji (PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/65, wpis 9 XII 1907). Przeprowadził badania wykopaliskowe na Litwie oraz w Drohiczynie nad Bugiem zlecone i sfinansowane przez E. Majewskiego, a wyniki opublikował w „Światowicie” (w t. VIII z 1907 r.).

⁵⁰ Stefan Wincenty Krukowski (1890–1982), archeolog samouk. Współpracę z E. Majewskim rozpoczął w 1907 r. (PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/65, wpis przed 4 X 1907: „p. Stefan Krukowski [Warszawa, ul.] Hortensja 4 m. 18 młodzieniec archeologią interesuje [się]”). Pracował w Muzeum Erazma Majewskiego jako pomocnik kustosa oraz w redakcji „Światowita”. E. Majewski zlecał i finansował jego badania stanowisk archeologicznych w powiatach: stopnickim, pińczowskim i augustowskim (1908 r.), warszawskim i grójeckim (1910 r.), będzińskim i częstochowskim (1913 r.), płońskim i plockim (1912 r.), sejneńskim, kaliskim i turkowskim (1913 r.). Udostępnił mu także łamy „Światowita”, na których S. Krukowski publikował sprawozdania z prac terenowych oraz swoje artykuły (w t. IX z 1911, t. X z 1912, t. XI z 1913 r.).

Nachrichten
über
deutsche Alterthumsfunde.

Mit Unterstützung
des Königlich Preussischen Ministeriums der geistlichen, Unterrichts-
und Medicinal-Angelegenheiten

herausgegeben von der

**Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie
und Urgeschichte**

unter Redaction von

R. Virchow und A. Voss.

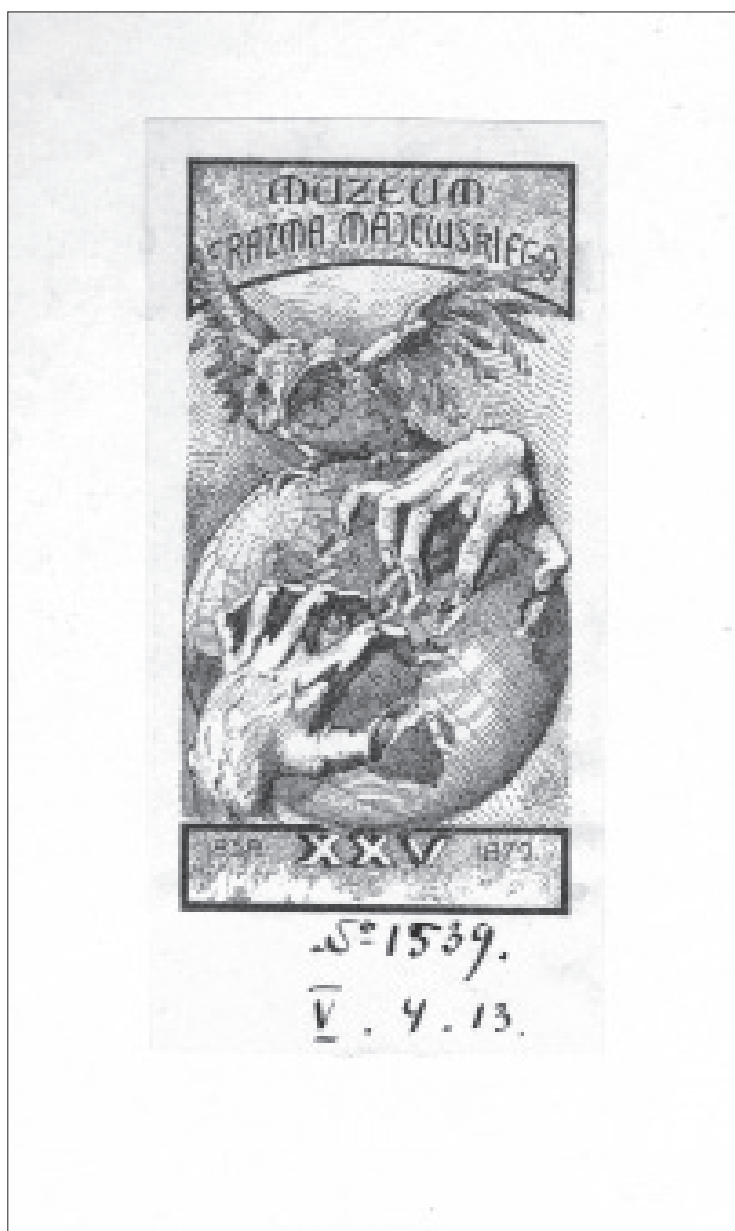
Ergänzungsblätter zur Zeitschrift für Ethnologie.

BERLIN.

VERLAG VON A. ASHER & CO.

1890.

Okładka czasopisma „Nachrichten über deutsche Altertumsfunde”.
Egzemplarz z biblioteki Erazma Majewskiego, obecnie w bibliotece PMA

Wewnętrzna strona okładki czasopisma „Nachrichten über deutsche Altertumsfunde” z przyklejonym exlibrisem E. Majewskiego oraz wpisanym odręcznie numerem inwentarowym tego egzemplarza, zbiory biblioteki PMA

scowych, które albo się rozpraszają, albo pozostają długo, a nieraz na zawsze w tece. Z drugiej strony chodzi mi o ułatwienie wykształconemu ogółowi zapoznania się z zadaniami starożytnictwa przeddziejowego⁵¹.

Zawartość czasopisma⁵² podzielił na dwa działy. W pierwszym znajdowały się „Badania oryginalne” (prace materiałowe, studia syntetyczne) i „Korespondencja” (listy lub ich fragmenty w sprawie zabytków i badań archeologicznych, które E. Majewski otrzymywał w latach 1898–1913⁵³ od przedstawicieli różnych profesji i grup społecznych: pracowników naukowych, lekarzy, aptekarzy, leśników, księży katolickich, arystokratów, ziemian. W skład drugiego działu wchodziły: „Rozbiory i sprawozdania”, „Przegląd archeologiczny”, „Ruch naukowy”, „Z muzeów”, „Drobne wiadomości”. Drukowane tu były polemiki, materiały instruktażowe, sprawozdania z „wycieczek archeologicznych”, kongresów i zjazdów, omówienia, streszczenia, recenzje, wyciągi z prac, przedruki referatów i artykułów, bibliografie, informacje o europejskim ruchu naukowym, muzeach, zbiorach i wydarzeniach.

Rozważał także wprowadzenie działu, w którym byłyby publikowane biografy „żyjących prahistoryków”. W zbiorach PMA zachował się brudnopis listu z 14 IV 1907 r. do S. J. Czarnowskiego, któremu zamierzał zaproponować ich opracowanie:

„(...) Obecnie zwracam się do Sz[anownego] Pana z zapytaniem, czy by Pan nie podjął napisania dla Światowita treściwych zarysów biograficzno-bibliograficznych »Naszych prehistoryków«. Należałoby rozpisać listy do osób tych z prośbą o fotografie zdadne do reprodukcji, a materyały biograficzne dałyby się z małemi wyjątkami zebrać z gotowych już notatek drukowanych bądź w Encyklopediach bądź w ostatnim (1905 r.) »Roczniku naukowo-literacko-artystycznym« Okręta⁵⁴. Uzupełnienia potrzebne zechciałby Pan już sam dokonać. Rzecz tę o ile mi się teraz przedstawia możnaby traktować albo tak, aby dać tylko tych, którzy są rzeczywiście prehistorykami – a wtedy byłby to poczet niewielki, albo włączyć i tych przygodnych, którzy się zaznaczyli jako tako kompetentnemi pracami bądź w Światowicie i rocznikach Akademii, bądź w ogólności. Ograniczyć się trzeba do żyjących. W drugim przypadku, gdyby Pan to akceptował, sądziłbym, że można by dać, bez portretów, owych kilkunastu miłośników. Zaś pośród prehi-

⁵¹ E. Majewski, *Słowo wstępne*, „Światowit”, t. I, 1899, s. II.

⁵² Zawartość tomów „Światowita” opracował Stefan Nosek (zob. S. Nosek, *Skorowidz osób, nazw geograficznych i ilustracji do dwudziestu (I–XX) tomów „Światowita”*, Warszawa 1954).

⁵³ Oryginały listów znajdują się w zbiorach PMA, zob. „Listy do Erazma Majewskiego”, nr 3757/A.

⁵⁴ „Rocznik naukowo-literacko-artystyczny (encyklopedyczny) na rok 1905”, Wydawnictwo Władysława Okręta, pod redakcją Wydawcy, Warszawa 1905, druk „Gazety Handlowej” ul. Szpitalna 10. Zawierał noty biograficzne współcześnie żyjących literatów, aktorów, księgarzy, muzyków oraz opisy zbiorów i muzeów w układzie terytorialnym; Władysław Okręta (1870–1910), redaktor i wydawca warszawski. Wydawał własnym nakładem tłumaczenia wybitnych pisarzy europejskich oraz mające lewicowy charakter czasopismo „Nowiny”.

storków mielibyśmy: Sz. Pana, Glogera, dra Rutkowskiego⁵⁵, Szukiewiczza, Wawrzenieckiego, Demetrykiewicza⁵⁶, Hadaczka ze Lwowa⁵⁷, Przybysławskiego ze Lwowa⁵⁸, Talko-Hryncewicz⁵⁹, Chamca, Stołyhwę⁶⁰, może Pan przypomni sobie innych (Sew.[eryn] Tymieniecki⁶¹), Dowgird⁶². Z drugorzędnych (tj. mniej piszących lub mniej fachowych) nie należałoby pominąć: Jastrzębowski⁶³, Bołsunowski⁶⁴, Federowski⁶⁵, Olechnowicz⁶⁶, H. Wiercieńskiego⁶⁷, Popowskiego⁶⁸

⁵⁵ Leon Rutkowski (1862–1917), lekarz, antropolog, archeolog amator. Prowadził badania archeologiczne na średniowiecznych cmentarzyskach rządowych. Wyniki swoich badań, a zwłaszcza analizy materiału osteologicznego, publikował w „Światowicie”.

⁵⁶ Włodzimierz Józef Demetrykiewicz (1859–1937), archeolog. Należał do grona konserwatorów zabytków w Galicji. Był członkiem Komisji archeologicznej i Komisji historii sztuki, a od 1894 r. kustoszem Muzeum Antropologiczno-Archeologicznego Akademii Umiejętności. Prowadził badania wykopaliskowe w Galicji, a wyniki badań publikował w redagowanych przez siebie „Materiałach Antropologiczno-Archeologicznych i Etnograficznych”. Od 1905 r. prowadził wykłady z zakresu prehistorii na UJ.

⁵⁷ Karol Hadaczek (1873–1914), archeolog. Kierował Działem Archeologicznym Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie, był także konserwatorem zabytków. Od 1905 r. jako profesor objął kierownictwo Katedry i Zakładu Archeologii Klasycznej i Prehistorii na Uniwersytecie Lwowskim.

⁵⁸ Władysław Przybysławski (1830–1908), właściciel ziemski, z zamiłowania historyk, etnograf, archeolog i kolekcjoner. Od 1874 członek Komisji Archeologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, w 1888 r. mianowany konserwatorem zabytków we wschodniej Galicji.

⁵⁹ Julian Talko-Hryncewicz (1850–1919), lekarz, antropolog. Współpracował z archeologami prowadzącymi badania na cmentarzyskach.

⁶⁰ Kazimierz Stołyhwo (1880–1966), antropolog. Z E. Majewskim łączyła go wieloletnia znajomość i współpraca w zakresie badań wykopaliskowych, analiz antropologicznych oraz organizacji Pracowni Antropologicznej przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie.

⁶¹ Seweryn Tymieniecki (1847–1916), prawnik, działacz społeczny, współtwórca Muzeum Ziemi Kaliskiej. Archeolog amator, prowadził badania wykopaliskowe na terenie guberni kaliskiej.

⁶² Tadeusz Dowgird (1852–1919), artysta malarz, archeolog, muzealnik (od 1909 r. dyrektor Muzeum Miasta Kowna).

⁶³ Szczesny Jastrzębowski (1861–1928), ukończył szkołę handlową L. Kronenberga w Warszawie, od 1898 r. mieszkał na stałe w Radomiu i pracował w redakcji „Gazety Radomskiej” (od 1900 r. objął jej prowadzenie). Archeologią zajmował się amatorsko.

⁶⁴ Karol Bołsunowski (1838–1925), numizmatyk, archeolog, bibliofil i kolekcjoner. Kustosz oddziału numizmatycznego Muzeum Historycznego w Kijowie.

⁶⁵ Michał Federowski (1853–1923), archeolog amator, kolekcjoner. Po 1904 r. zajmował się pośrednictwem w handlu zabytkami archeologicznymi, był także rzeczoznawcą na usługach kolekcjonerów.

⁶⁶ Władysław Olechnowicz (1848–1918), lekarz. Archeolog amator, prowadził badania wykopaliskowe na Lubelszczyźnie.

⁶⁷ Henryk Wojciech Jakub Wiercieński (1843–1923), uczestnik powstania styczniowego. Po powrocie z zesłania mieszkał w Nałęczowie (dziś pow. puławski, woj. lubelskie). W latach 1876–1909 pracował jako sędzia gminny. Interesował się historią, etnografią, geografią i archeologią.

⁶⁸ Bolesław Popowski – interesował się antropologią, archeologią i etnografią. Był członkiem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. W latach 1875–1876 przeprowadził badania wykopaliskowe na cmentarzysku w swoim majątku (zob. B. Popowski, *O mogiłach w Samhorodku w pow. skwirskim guberni kijowskiej rozkopanej w 1875 i 1876*,

i paru innych, których w tej chwili nie mogę sobie przypomnieć. Co Szanowny Pan o tem myśli? Proszę mi rychło donieść. Koszty wszelkie korespondencyi poszukiwań i [...] zwróciłbym z chęcią, a niezależnie od tego honorarium w rozmiarze 16 rub.[li] od wiersza arkusza. W oczekiwaniu łaskawej odpowiedzi łączę wyrazy wysokiego poważania”⁶⁹.

W zachowanych archiwaliach nie znaleziono informacji, czy adresat poznał treść tego listu. W „Światowicie” nie pojawił się projektowany dział.

W niniejszej pracy nie jest możliwe omówienie szczegółowej problematyki prac publikowanych w „Światowicie”⁷⁰. Można jedynie stwierdzić, iż zasadniczym przedmiotem zainteresowań czasopisma była archeologia o zakresie chronologicznym od paleolitu do średniowiecza. Ukazywały się także prace z dziedziny antropologii, etnologii i socjologii.

E. Majewski ustalił terminy składania do redakcji rękopisów: „do działu pierwszego nie później jak do końca sierpnia, do działu drugiego najpóźniej do października. Prace nadesłane po tych terminach mogą znaleźć pomieszczenie dopiero w roczniku następnym”⁷¹.

E. Majewski udostępnił łamy „Światowita” uczonym i amatorom, a także młodym adeptom archeologii. On sam, oprócz własnych prac naukowych⁷², zamieszczał treści podejmowanych inicjatyw (np. o opracowaniu mapy archeologicznej Królestwa Polskiego) oraz komentarze, odezwy i prośby o przysyłanie do redakcji zabytków do opracowania oraz informacji o stanowiskach archeologicznych.

Korekta

Decyzje o przyjęciu tekstów do druku na łamach „Światowita” podejmował osobiście E. Majewski. Wstępną korektę prac złożonych w redakcji wykonywała jego żona Lucyna⁷³ oraz „ktoś z młodych pomocników”⁷⁴. Prace redakcyjne i kolej-

„Zbiór wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. 6, s. 11–15). Zabytki archeologiczne ze swoich zbiorów przekazał do muzeum Akademii Umiejętności. Badał także folklor okolic Winnicy na Podolu (dziś miasto w środkowej części Ukrainy, stolica rejonu i obwodu winnickiego), skąd pochodził.

⁶⁹ Brudnopis listu E. Majewskiego do S.J.N. Czarnowskiego, zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, materiały”, nr 3757/I.19.

⁷⁰ O pracach naukowych E. Majewskiego publikowanych m.in. w „Światowicie” zob. J. Wrońska, *Archeolodzy warszawscy na początku XX wieku*, Wrocław 1986, s. 33–53 oraz J. Lech, *Erazm Majewski jako archeolog i tradycja polskich badań epoki kamienia*, w: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, red. S. K. Kozłowski, J. Lech, Warszawa 1996, s. 51–64.

⁷¹ E. Majewski, *Od Redakcyi*, „Światowit”, t. II, 1900, s. 255.

⁷² Bibliografia prac E. Majewskiego opublikowanych w „Światowicie” zob. S. Nosek, dz. cyt., s. 11–24, 53–55.

⁷³ Lucyna Majewska (1871–1953), córka przemysłowca Wojciecha Bieńkowskiego (1836–1905) i Anieli z Laskowskich. Ukończyła pensję Leokadii Kosmowskiej przy ul. Miodowej w Warszawie, uczęszczała na tajne wykłady Uniwersytetu Latającego. Po krótkim okresie narzeczeństwa jej ślub z E. Majewskim odbył się 17 IV 1888 r. w kościele św. Józefa Oblubieńca (pokarmielickim) w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu. Miała niezwykle osobowość, a czynne uczestnictwo w przedsięwzięciach i pracach męża musiało ją niezwykle rozwinąć. Czynnie uczestniczyła we wszystkich przedsięwzięciach swojego męża: w pracach redaktorskich, konserwatorskich, poszukiwawczych, była sekretarką, tłumaczką (z języka francuskiego), korektorką.

⁷⁴ Lucyna Majewska, „Wspomnienia z lat dawnych 1870–1939”, rkps Ossol. 12616/II, s. 15, 81.

ną korektę wykonywał zatrudniony w tym celu Adolf Tadeusz Fedorowicz⁷⁵, który u osób współpracujących z E. Majewskim miał opinię korektora nadgorliwego, przesadnie i bez umiaru dokonującego poprawek⁷⁶:

„P.[an] F.[edorowicz] poprawiał i przerabiał dla zamięłowania tylko przeróbek, ale nie dla istotnej potrzeby – pisał E. Majewski. – Jałowa robota! a także lekceważenie myśli i stylu cudzego. Przywracam jak było. Rękopis załączam na dowód”⁷⁷.

A. T. Fedorowicz tłumaczył swoje postępowanie „dążnością do idealnej poprawności form gramatycznych” i był przekonany, że „w najgorszym razie będzie to przyjęte pobłażliwie, jako nieszkodliwy nałóg”⁷⁸. Natomiast E. Majewskiemu zarzucał nadmierną pobłażliwość „dla przygodnych skrybentów”⁷⁹ i nie zawsze wykonywał polecenia redaktorskie. Współpraca z nim była trudna.

E. Majewski mimo tych niedogodności jednak stale zlecał mu redakcję i korektę. Ostatecznie i tak osobiście dokonywał poprawek przed rozpoczęciem drukowania nakładu, gdyż jako redaktor sam decydował o treści, formie i stylu publikowanych prac⁸⁰.

Cenzura

Czasopismo podlegało cenzurze prewencyjnej. E. Majewski miał obowiązek przedstawić zawartość każdego tomu do kontroli w Warszawskim Komitecie Cenzury⁸¹ przed jego ukazaniem się w druku⁸². Cenzorem, który wydawał pozwole-

⁷⁵ Adolf Tadeusz Fedorowicz (1849–1919), urzędnik, pracował w Magistracie Miasta Warszawy, w nieustalonym biurze przy ul. Senatorskiej (PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/81, wpis 3 V 1915). Współpracował z E. Majewskim (wykonywał korektę także dla czasopisma „Wisła”). W PMA zachowała się jego niekompletna korespondencja do E. Majewskiego z lat 1901–1908, 1911 oraz niedatowana (PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka III, kieszeń 10, nr 517–545 oraz bez numeru). W skład zespołu wchodziły również notatki oraz szcztotka artykułu E. Majewskiego „Rudolf Virchow (wspomnienie pośmiertne)” z korektą (artykuł opublikowany: „Wisła” t. XVI, 1902, s. 676–678).

⁷⁶ Zob. list H. Łopacińskiego do E. Majewskiego z 17 I 1904, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka VI, kieszeń 29, nr 3757/A/1291.

⁷⁷ Szcztotka artykułu „Rudolf Virchow (wspomnienie pośmiertne)”, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka III, kieszeń 10, bez numeru.

⁷⁸ List Adolfa Fedorowicza do Erazma Majewskiego, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka III, kieszeń 10, nr 3757/A/543, niedatowany.

⁷⁹ List Adolfa Fedorowicza do Erazma Majewskiego z 11 III 1906, PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka III, kieszeń 10, nr 3757/A/534; skrybent (łac. *scribo* – pisać) – pisarz, literat, gryzmoła (*Słowniczek wyrazów obcych*, wyd. M. Arcta, Warszawa 1899, s. 432).

⁸⁰ Lucyna Majewska, dz. cyt., s. 15.

⁸¹ Warszawski Komitet Cenzury powołany 17 IX 1869 r. mieścił się w gmachu przy ul. Miodowej. Do jego zadań należała cenzura wszystkich dzieł i pism wydawanych w Warszawie, druków, dzieł i pism sprowadzanych z zagranicy oraz nadzór nad warszawskimi drukarniami, litografiami, metalografiami, giserniami i zakładami produkującymi i sprzedającymi wyroby drukarskie oraz nad handlem księgarskim stolicy. W okresie ukazywania się „Światowita” prezesem Warszawskiego Komitetu Cenzury był Christofor Emmauski.

⁸² Zob. tom I: pozwolenie cenzury wydane 23 I 1898 r., pierwszy egzemplarz: 19 II 1899 r.; tom II: pozwolenie cenzury wydane 28 I 1900 r., pierwszy egzemplarz:

nie na druk „Światowita” był Władimir Stiepanowicz Dragomirecki⁸³. E. Majewski osobiście zabiegał o jego przychyłność⁸⁴.

Edycja

„Światowit” był drukowany w trzech warszawskich drukarniach: tomy I, II, III, IV, V, VII w drukarni Ksawerego Franciszka Rubieszewskiego i Karola Wrotnowskiego⁸⁵, ul. Nowy Świat 34, tomy VI, VIII u Piotra Laskauera⁸⁶, ul. Nowy Świat nr 41, tomy IX, X, XI w drukarni Ludwika Bilińskiego i Wacława Maślankiewicza⁸⁷, ul. Nowogrodzka 17.

Czasopismo zawierało bogate materiały ilustracyjne, które podnosiły jego wartość naukową. Najczęściej były to wizerunki zabytków przedstawione w rysunku lub reprodukcji fotograficznej, a także mapy znalezisk⁸⁸, plany obiektów arche-

15 II 1900 r.; tom III: pozwolenie cenzury wydane 10 V 1901 r., pierwsze egzemplarze: 30 V 1901 r.; tom IV: pozwolenie cenzury wydane 15 III 1902 r., pierwsze egzemplarze: 6 IV 1902 r.; tom V: pozwolenie cenzury wydane 13 XI 1903 r., pierwszy egzemplarz: początek 1905 r.; tom VI: pozwolenie cenzury wydane 16 III 1906 r., pierwszy egzemplarz: kwiecień 1906 r.; tom VII: brak zapisu o pozwoleniu cenzury, druk tomu rozpoczęty w kwietniu 1906 r.; tom VIII: brak zapisu o pozwoleniu cenzury, druk rozpoczęty we wrześniu 1907 r., ukończony w początkach 1908 r.; tom IX: brak zapisu o pozwoleniu cenzury, wydany w 1911 r.; tom X: brak zapisu o pozwoleniu cenzury, wydany w 1913 r.; tom XI: pozwolenie cenzury wojskowej (Дозволено Военною Цензурою) wydane 14 VIII 1914 r.

⁸³ Władimir Stiepanowicz Dragomirecki – w Warszawskim Komitecie Cenzury pracował przez 24 lata: od 1891 r. jako młodszy cenzor, od 1893 r. jako starszy cenzor, a w 1915 r. – cenzor wojenny. W 1911 r. krótko pełnił obowiązki prezesa Warszawskiego Komitetu Cenzury.

⁸⁴ Zob. m.in. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/55, wpis w maju 1900 r. oraz nr 3757/B/56, wpis 21 XI 1900.

⁸⁵ Drukarz Ksawery Franciszek Rubieszewski (ok. 1855–1930) otworzył w 1886 r. drukarnię w Warszawie, przy ul. Nowy Świat 34. Od 1893 r. prowadził ją wspólnie z adwokatem Karolem Wrotnowskim, który w 1899 r. został przyjęty do Zgromadzenia Drukarzy Warszawskich. Drukarnia tłoczyła głównie dzieła naukowe oraz wydawnictwa ilustrowane o skomplikowanym układzie. E. Majewski przez wiele lat korzystał z jej usług tej (zob. PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka X, kieszeń 17, nr 3757/A/1962–1968).

⁸⁶ Drukarz i nakładca Piotr Laskauer w zawodzie pracował od 1877 r. W 1895 r. założył wraz z Władysławem Babickim drukarnię w Warszawie, przy ul. Świętokrzyskiej 11. W połowie 1902 r. został właścicielem drukarni zmarłego tragicznie F.S. Lewentala mieszczącej się przy ul. Nowy Świat 41 (drukarnię przy ul. Świętokrzyskiej 11 przeniósł tu lub zlikwidował) i odtąd tłoczył pod firmą „Piotr Laskauer i S-ka”. Firma stała się jedną z największych w Warszawie, jej produkcja odznaczała się wysokim poziomem typograficznym. Przy niej P. Laskauer utworzył dużą, nowoczesnie wyposażoną introligatornię nakładczą. W 1914 r. przeniósł drukarnię do własnego gmachu przy Mariensztat 8.

⁸⁷ Drukarz Wacław Maślankiewicz (zm. ok. 1929 r.) w 1903 r. założył w Warszawie drukarnię; mieściła się początkowo przy Alejach Jerozolimskich / róg Brackiej, a od 1905 r. przy ul. Nowogrodzkiej 17. W okresie rewolucji 1905–1907 drukarnia tłoczyła wydawnictwa socjalistyczne i nielegalne czasopisma; po wykryciu przez policję carską lokal drukarni opieczątowano, a właściciel został zmuszony do opuszczenia kraju. W latach 1907–1922 firma występowała pod nazwą „L. Biliński i W. Maślankiewicz”.

⁸⁸ W „Światowicie” (t. III, 1901, s. 116) ukazała się sporządzona przez E. Majewskiego jedna z pierwszych mapek w polskiej literaturze naukowej, przedstawiająca rozmieszczenie obiektów archeologicznych na tle warunków geograficzno-geologicznych (zob. J. Wrońska, dz. cyt., s. 38).

ologicznych oraz widoki wewnątrz z ekspozycjami. Wykonywanie litografii dla tablic ilustracyjnych, planów i map E. Majewski zlecał firmie Władysława Głowczewskiego⁸⁹, natomiast klisze cynkotypowe⁹⁰ dla powielania fotografii i rysunków zamawiał w Zakładzie Fotochemigraficznym⁹¹ Bolesława Wierzbickiego⁹².

Rysunki opublikowane w „Światowicie” przeważnie nie są sygnowane⁹³. Jedynym rysownikiem, który podpisał swoje prace jest Adam Nowicki⁹⁴. Rysunki przysyłali także autorzy prac. E. Majewski wydał dla nich instrukcję: „rysunki do tekstu i tablic najlepiej wykonywać piórkiem, ale niezbyt subtelnymi liniami, i tak, aby w zmniejszeniu o 1/3 wielkości lub o połowę, odpowiadały formatowi książki”⁹⁵.

⁸⁹ Władysław Głowczewski (1843–1905), litograf i wydawca. Właściciel Zakładów Litografii Artystycznej w Warszawie (od 1894 r. przy ul. Chmielnej), w których wykonywano tablice ilustracyjne do wydawnictw naukowych, przyrodniczych i medycznych oraz okładki.

⁹⁰ Klisza cynkotypowa – płyta cynkowa do druku, na której rysunek został wykonany ręcznie bezpośrednio na płycie lub przeniesiony za pomocą negatywu na światłoczułą warstwę nałożoną na płytę. Klisze (płyty) cynkotypowe umocowane na klockach drewnianych, wykonane w Zakładzie Fotochemigraficznym B. Wierzbicki i S-ka na zlecenie E. Majewskiego jako ilustracje do „Światowita” odznaczały się wysoką jakością (o *znakomitych kliszach* „Światowita” pisał archeolog amator Albin Jura (1883–1958), zob. PMA, „Listy do E. Majewskiego”, teka XV, kieszeń 8, nr 3757/A/224a, list z 30 XI 1909). E. Majewski udostępniał je autorom do innych publikacji. Dwieście pięćdziesiąt klisz cynkotypowych E. Majewski przekazał 3 VI 1921 r. aktem darowizny do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (zob. *Akt darowizny*, „Światowit”, t. XII, 1924–1928, s. 155).

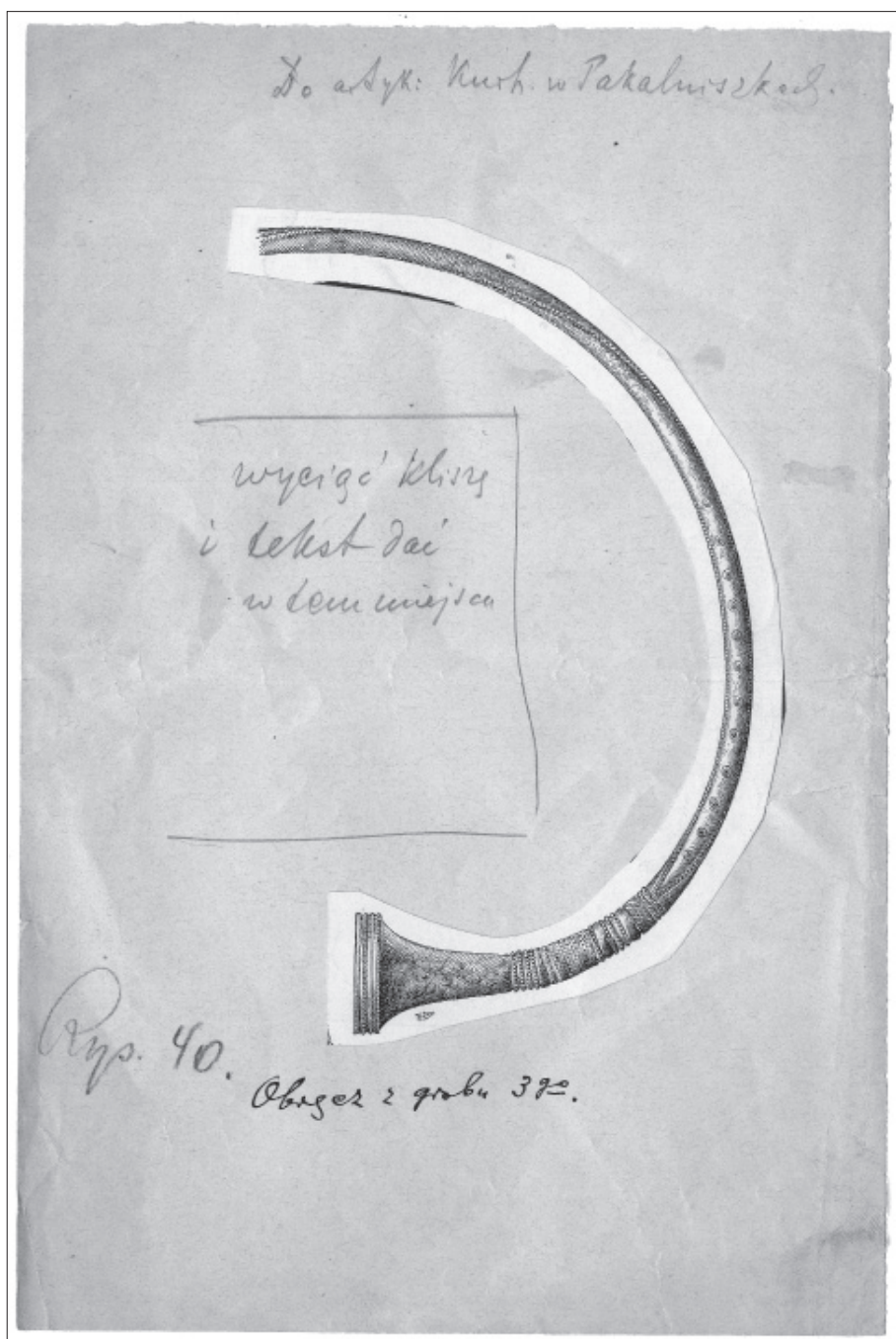
⁹¹ Fotochemigrafia – metoda otrzymywania klisz drukarskich przez przenoszenie obrazu sposobem fotograficznym na płytę metalową z emulsją i trawienie odczynnikami chemicznymi.

⁹² Bolesław Wierzbicki (1869–1923), drukarz. Zakład Fotochemigraficzny „B. Wierzbicki i S-ka” otworzył w 1897 r. w Warszawie przy ul. Złotej. Wkrótce stał się czołowym dostawcą klisz do ilustracji większości gazet polskich. W 1904 r. przeniósł zakład do oficyny domu przy ul. Chmielnej 61, który był już wówczas jedną z najlepszych firm w Polsce, wykonujących klisze do druku na cynku, miedzi i mosiądzu, reprodukcje obrazów i rysunków, mapy, powiększenia fotografii oraz diapozytywy. W 1898 r. zastosowano tu po raz pierwszy rastry do wykonywania klisz metodą fotochemigraficzną. Zakład posiadał działy: drukarnia artystyczna, litografia, dział offsetowy, światłodrukarnia, fotochemigrafia, cynkografia oraz introligatornia. E. Majewski był stałym klientem firmy.

⁹³ W swoich notatkach E. Majewski zanotował dwa nazwiska: „Antoni Piotrowski Złota 37 m. 40 artysta malarz, rysownik piórkiem” oraz „Kazimierz Ciętuśzewski Karolkowa 26 m. 81 rysownik archeologiczny”. Nie znaleziono informacji, czy osoby te wykonywały rysunki do „Światowita”.

⁹⁴ Nowicki Adam (1865–1949), brak danych biograficznych. W okresie współpracy z E. Majewskim mieszkał w Warszawie, przy ul. Leszno 51. Wykonywał dla E. Majewskiego rysunki zabytków oraz map do publikacji (zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, materiały”, nr 3757/G.12, wpisy w Dzienniku archeologicznym: 14 III 1898 „rysował zabytki krzemienne nr 207, 229, 529 z Jastrzębca i Dziesławiec”; 23 V 1898 „rysował bransoletę i wisior”). Korespondował z E. Majewskim w sprawie rysunków (zob. PMA, „Listy do Erazma Majewskiego”, teka VIII, kieszeń 18, nr 3757/A/1643).

⁹⁵ E. Majewski, *Od Redakcji*, „Światowit”, 1900, t. II, s. 255.

Makieta z uwagami ręką E. Majewskiego: „Do artyk.[u] Kurh.[any]w Pakalniszkach.
Rys. 40. Obręcz z grobu 3-go. Wyciąć kliszę i tekst dać w tem miejscu”, zbiory Pracowni
Dokumentacji i Zbiorów Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

Na pier-
siach mnóstwo
małych ozdób
wypukłych z

blaszki brązowej, podobnych do sko-
rupek od orzechów, 2 *sapinki*, z których
jedna nieozdobna (nie wiadomo mi jaka), druga
zaś *zdobna inkrustacją z emalii szklanej*, 2 *szpile*
brązowe wraz z *łańcuszkiem* i pękiem wiszorków (po-
dobnych do wyjętych z kurh. 3-go), inaczej zakończonych.

Na rękach były: 2 *bransolety* grube, na prawej 2 cien-
kie *bransolety*.

Na palcu prawej *pierścień* potrójny.

Na palcu lewej *pierścień* pojedynczy.

Wielkie palce nóg ozdobione były 2-ma *pierścieniami* po-
czwórnymi.

W 12-tym przy rozrzuconych kościach, znaleziono *klamrę*
żelazną prostej roboty, a nieco dalej dwa *kółka* brązowe, gładkie.

Był on widocznie poprzednio rozkopywany.

13-ty. Również dawniej rozkopywany. Przy kościach rozrzu-
conych—*pierścionek* z drutu cienkiego brązowego.

Przedmioty z grobu Nr 3-ci

wszystkie, z wyjątkiem łańcucha z wiszorkami, podanego na
tab. XV-ej, oraz obręczy fig. 40, zostały odesłane do Ces. Ko-
misyi Archeologicznej w Petersburgu.

Łańcuch sam nie wymaga opisu, zauważę tylko,
że forma części składo-
wych jego jest inną nie-
co, aniżeli podobnego
z grobu Nr. 11 (patrz
tab. XIV fig. 10), a na
końcach wiszą zamiast
półksiężycowych ozdób
po dwie blaszki cienkie,
kute, zdobne wytłaczan-
ymi kółkami, podobnymi, jak na bransolecie grubej (Tablica XIII).

Rys. 40. Obręcz z grobu 3-go.

Opis przedmiotów, wydobytych z grobu 11-go.

1. *2 tarczowate ozdoby*. Stanowią one jedną całość. Jedna powierzch-
nia każdej platki jest ornamentowana, druga, tylna zupełnie gładka i surowa.

Fotografie do „Światowita” wykonywali fotoamatorzy (E. Majewski⁹⁶ i jego młodszy brat Mieczysław⁹⁷) oraz profesjonaliści⁹⁸ (Czesław Kleczeński⁹⁹ i Marian Fuks¹⁰⁰). Dostarczali je także autorzy prac. Widocznie nie zawsze jakość odbitek spełniała oczekiwania, gdyż E. Majewski zalecał, aby fotografie do reprodukcji były wyraźne¹⁰¹. Gromadzone w redakcji negatywy i odbitki utworzyły zbiór zwany archiwum fotograficznym, które 3 VI 1921 r. E. Majewski przekazał aktem darowizny do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹⁰². Dziś te archiwalia są przechowywane w PMA.

Od 1900 r. (II tom) czasopismo zaczęło ukazywać się z nową szatą graficzną strony tytułowej. Pojawił się na niej emblemat, zawierający dwa elementy: miecz z epoki brązu z Kobiernic¹⁰³ oraz górna część posągu Światowida ze Zbrucza¹⁰⁴. W otoku znajdowało się ulubione motto E. Majewskiego „*nulla dies sine linea*”, którego często używał w znaczeniu „ani jeden dzień bez owocnej pracy”. Emblemat został opracowany przez M. Wawrzeńckiego.

Każdy tom za dany rok miał ukazywać się w pierwszym kwartale. E. Majewskiemu udało się utrzymać ten cykl dla tomów I–IV. Tom V za rok 1904 ukazał się w początkach 1905 r.

„Przyczyny tego spóźnienia są czysto fizyczne – wyjaśniał E. Majewski. – Wydawca Światowita musi dzielić swój czas i siły między pracę redakcyjno-wydawniczą około dwóch czasopism¹⁰⁵ oraz na prowadzenie własnych poszukiwań i studyów naukowych¹⁰⁶. Łatwo zrozumieć, że przy większym nagromadzeniu robót nie dających się odłożyć, może niekiedy niestarczyć czasu na wszystko. I rozciągłość czasu, nawet znaczna, ma przecież swoje granice. Może tych słów kilka oszczędzą mu łatwego zarzutu niepunktualności. Dla względów księgarsko-wydawniczych tom niniejszy oznaczony został datą roku 1904, aby dalsze

⁹⁶ O E. Majewskim jako fotoamatorze zob. M. Krajewska, *Spuścizna Erazma Majewskiego...*, s. 21–22.

⁹⁷ Mieczysław Majewski (1875–1908), najmłodszy brat E. Majewskiego, inżynier, naczelnik ruchu i sieci tramwajów elektrycznych w Warszawie.

⁹⁸ Zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/71, wpis 21 II 1912.

⁹⁹ Czesław Kleczeński – fotograf warszawski. Brak danych biograficznych.

¹⁰⁰ Marian Fuks (1884–1935), fotograf warszawski, obsługiwał ważniejsze wydarzenia polityczne, kulturalne i sportowe. Był także pionierem polskiej kroniki filmowej. W 1910 r. założył pierwszą agencję fotograficzną. Specjalizował się w zdjęciach dla prasy, wydawnictw i reklam.

¹⁰¹ E. Majewski, *Od Redakcji*, „Światowit”, t. II, 1900, s. 255.

¹⁰² *Akt darowizny*, „Światowit”, t. XII, 1924–1928, s. 155.

¹⁰³ Kopia tego miecza znajdowała się w zbiorach E. Majewskiego (zob. M. Andrzejowska, *Miecz z okładki „Światowita”*, „Światowit”, t. XLIII, 2000, fasc. B, s. 22–25).

¹⁰⁴ Posąg z wapienia, wydobyty w 1848 r. z rzeki Zbrucz w pobliżu wsi Liczkowce na Podolu. Od 1851 r. znajduje się w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie (G. Leńczyk, dz. cyt., s. 5–60).

¹⁰⁵ Od końca maja 1899 r. E. Majewski objął redakcję czasopisma „Wisła. Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu”.

¹⁰⁶ E. Majewski nie wspominał o jeszcze jednym absorbującym zajęciu: o swojej pracy w rodzinnej firmie Warszawskie Laboratorium Chemiczne, która stanowiła podstawę jego bytu materialnego.

roczniki mogły ukazywać się po dawnemu, na początku oznaczonego na nich roku¹⁰⁷.

Tom VI za 1905 r. ukazał się w kwietniu 1906 r.:

„Rocznik niniejszy wychodzi ze znacznem opóźnieniem. Złożyły się na nie okoliczności zgoła niezależne od Wydawcy: naprzód choroba¹⁰⁸, która spowodowała 10-miesięczną przerwę w pracy, następnie anormalne stosunki, paraliżujące i wycieńczające nasz organizm społeczny od kilkunastu miesięcy¹⁰⁹. Druk tego tomu rozpoczęły we Wrześniu, miał być ukończony w Grudniu 1905, tymczasem w Lutym dopiero połowa tomu była wydrukowana z powodu licznych przerw w robocie. Wypadło nam też odłożyć niektóre rękopisy do tomu następnego, aby nie zwiększać opóźnienia. Wypuszczając ten rocznik w Kwietniu, równocześnie rozpoczynamy druk tomu VII-go, za rok bieżący¹¹⁰.”

Kolejne tomy (VII–XI) wychodziły z rocznym opóźnieniem. Ostatni XI tom ukazał się w 1914 r. „Kończyć Światowita – zapisał E. Majewski w swoim notatniku. – t.[om] za r.[ok.] 1913!”¹¹¹. Zbierał materiały do następnego tomu, ale go nie wydał¹¹²; przeszkodziła mu w tym pierwsza wojna światowa, potem ciężka choroba i śmierć¹¹³.

Dystrybucja

Po ukazaniu się pierwszego tomu E. Majewski pisał:

„Podziwiam, jaki ruch wywołał »Światowit«. Codziennie parę listów dostaję z pochwałami, opisami, rysunkami, zaproszeniami różnemi. Widać, jak potrzebne było podobne ognisko w Warszawie. Prawie trzeba będzie zaprowadzić jakiś dziennik, aby stosunki właściwie utrzymać¹¹⁴.”

¹⁰⁷ E. Majewski, *Od Redakcji*, „Światowit”, t. V, 1904, s. 268.

¹⁰⁸ W listopadzie 1904 r. E. Majewski „ciężko zapadł na zdrowiu” (PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/62, wpis 28 XI 1904), były to kłopoty kardiologiczne. Chorował do lutego 1905 r., potem wyjechał na kurację do Włoch.

¹⁰⁹ E. Majewski napisał tu o sytuacji związanej z rewolucją 1905 r.: „Kazano pozamykać wszystkie sklepy, telegraf nie funkcjonuje, po kilku dniach nastroj trwożny, wojsko na ulicach, czasem pojedyncze strzały, niektóre gazety wyszły bez cenzury – co szokuje, strajki, pustki na ulicach już o 7 wieczorem”; „Krew się połała na ulicach” (zob. PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/63, wpisy z 27 X 1905 oraz 2 XI 1905).

¹¹⁰ E. Majewski, *Od Wydawcy*, „Światowit”, t. VI, 1905, strona nienumerowana, na końcu tomu.

¹¹¹ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/73, wpis przed 19 VI 1914.

¹¹² Tom XII ukazał się w 1928 r. pod redakcją Włodzimierza Antoniewicza, który we wstępie „Od Redakcji” zawiadomił, że będzie kontynuował wydawanie rocznika „w nawiązaniu do dawnego typu” pod względem programowym i graficznym. Na łamach tego tomu zostały opublikowane materiały, przygotowane przez E. Majewskiego.

¹¹³ W dniu 23 IV 1919 E. Majewski miał wylew krwi do mózgu, w wyniku którego doznał połowicznego niedowładu i niedowidzenia. Zmarł 14 XI 1922 r.

¹¹⁴ PMA, „Spuścizna Erazma Majewskiego, notatniki”, nr 3757/B/53, wpis 30 III 1899.

ŚWIATOWIT

ROCZNIK

POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZEDDZIEJOWEJ

I BADANIOM

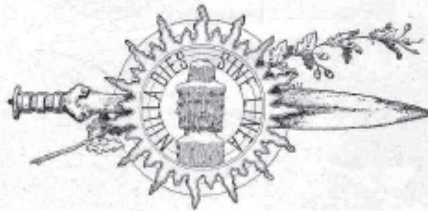
pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej

WYDAWANY STARANIEM

ERAZMA MAJEWSKIEGO.

Tom II. — 1900.

(66 ilustracji w tekście i XVI tablicy).

WARSZAWA.

Skład Główny w Księgarni E. Wendege i S-ki, Krak.-Przedmieście Mł 9.

1900.

„Światowit”, strona tytułowa z emblematem opracowanym przez Mariana Wawrzenieckiego

Klisze cynkotypowe do „Światowita”, fot. Joanna Borowska, zbiory PMA

E. Majewski założył rejestr¹¹⁵, w którym zamierzał dokumentować dystrybucję czasopisma: daty i formy (gratis lub zakup) oraz nazwiska i instytucje. Szczegółowe zapisy objęły tomy I–III.

W zakresie dystrybucji „Światowita” E. Majewski współpracował z dwoma warszawskimi księgarniami. Skład główny tomów I, II, III, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI znajdował się w księgarni E. Wende i Spółka¹¹⁶, Krakowskie Przedmieście 9, a tomu V – w księgarni Jana Fiszera¹¹⁷, Nowy Świat 9.

Zakończenie

„Światowit” stał się nieformalnym organizatorem życia archeologicznego w Polsce znajdującej się pod zaborami oraz centrum studiów nad archeologią prądziejową¹¹⁸. Na jego łamach były przedstawiane najważniejsze problemy ówczesnej archeologii europejskiej¹¹⁹. Czasopismo było wysoko cenione, wchodziło w skład

¹¹⁵ Dokument ten zachował się w zbiorach Archiwum PAN; jest to zeszyt w lakierowanych okładkach, na stronie tytułowej ręką E. Majewskiego „Notatnik brulion wydawnictwa »Światowit«” oraz wycięty i przyklejony rysunek emblematu z tytułowej strony „Światowita” (zob. Notatnik, brulion wydawnictwa „Światowit”, 1899–1904, Materiały TNW, APAN, I-2, Dodatki, b.p.).

¹¹⁶ Księgarnia „E. Wende i Spółka” założona w 1858 r. przez księgarza i wydawcę Edwarda Wende (1830–1914) w Warszawie, przy ul. Senatorskiej 2 (później przeniesiona na Krakowskie Przedmieście 9). Specjalizowała się w sprzedaży wydawnictw naukowych. Ponadto firma zajmowała się wydawaniem prac naukowych Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz prac zleczanych przez zarząd Kasy im. Mianowskiego. W latach 1898–1905 firmę prowadził syn Edwarda – Roman Wende (1863–1932), który 30 XI 1898 r. wraz z Andrzejem Turkułem i Tadeuszem Hiżem zawiązali spółkę „E. Wende i Ska”, a rok później przystąpił do niej jeszcze Wilhelm Zonder. W 1911 r. księgarnię kupił Ludwik Fiszer (1890–1962), który ją prowadził pod nazwą „E. Wende i Spółka” do 1928 r. „Klientela Wendego składała się z inteligencji i ludzi pracujących na polu naukowym. (...) Pomiedzy godziną 13 a 15 w księgarni zbierali się luminarze nauki, sztuki i kultury. Prawie codziennymi gośćmi byli tu Samuel Dickstein, Erazm Majewski, znany bankier i bibliofil Aleksander Neumann, prezes Towarzystwa Naukowego Warszawskiego Aleksander Jabłonowski oraz wielu wybitnych adwokatów i lekarzy. Będąc przejazdem w Warszawie, księgarnię naszą odwiedzały takie osobistości, jak prof. Szymon Askenazy, prof. Ignacy Chrzanowski, prof. Ludwik Silberstein z Londynu, Roman Dmowski. (...) W 1914 r. został utworzony dział literacko bibliograficzny pod kierunkiem Stanisława Jarkowskiego. Były tu encyklopedie, katalogi, słowniki, bibliografie, pisma i wydawnictwa polskie, niemieckie (m.in. Brockhaus), francuskie, angielskie. W godzinach 12–18 każdy klient miał prawo korzystać z tych zbiorów – ustawiono dla ich wygody stół otoczony fotelami” (L. Fiszer, *Wspomnienia starego księgarza*, Warszawa 1959, s. 58).

¹¹⁷ Księgarnia i wydawnictwo założone zostało w Warszawie, przy ul. Nowy Świat 9 w 1898 r. przez Jana Fiszera (zm. 1909). Asortyment księgarni stanowiły książki w języku polskim i francuskim ze wszystkich dziedzin wiedzy oraz nuty. Wydawnictwo publikowało książki naukowe, popularnonaukowe i beletrystykę. Od 1904 r. J. Fiszer, aby uniknąć bankructwa, zaczął wypuszczać serie periodycznych wydawnictw fabularnych, które znalazły masowego odbiorcę, ale zostały potępione przez księgarzy jako niemoralne i schlebające niskim gustom. E. Majewski powierzył tej księgarni tylko piąty tom „Światowita” (1904).

¹¹⁸ J. Kolendo, dz. cyt., s. 100.

¹¹⁹ J. Wrońska, dz. cyt., s. 59.

zbiorów bibliotecznych zarówno instytucjonalnych, jak i prywatnych¹²⁰. E. Majewski otrzymywał słowa uznania od czytelników, np. od W. Demetrykiewicza:

„(...) Pismo Światowit zrobiło na mnie w ogóle b.[ardzo] dobre wrażenie i szczerze muszę Panu pogratulować tego wydawnictwa. Artykuły nie są oczywiście wszystkie jednakowej wartości, ale sądzę, że wszystkie są w swoim rodzaju dobre, pożyteczne i celowi odpowiednie. Pańskie prace naturalnie muszą być postawione na I miejscu zarówno co do tematu jak i metodycznego naukowego traktowania”¹²¹.

E. Majewski traktował „Światowita” jako organ swojego Muzeum. W muzealnej Księdze Inwentarzowej zapisał, które zabytki zostały pozyskane „z inicjatywy” (tom I, s. 147) lub „z polecenia redakcji »Światowita«” (tom II, s. 186). Na łamach czasopisma zamieszczał listy darczyńców i widoki ekspozycji. Egzemplarze „Światowita” znajdowały się w bibliotece muzealnej do dyspozycji osób korzystających ze zbiorów, a pięćdziesiąt kompletów (tomy I–XI) E. Majewski podarował 3 VI 1921 r. Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu z uwagą, że „zapas ten ma służyć głównie do wymiany wydawnictw”¹²².

Wydawanie „Światowita” – mimo przejściowych trudności – jest kontynuowane¹²³. Czasopismo ukazuje się dziś jako organ Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Bibliografia

- Akt darowizny*, „Światowit”, 1924–1928, t. XII, s. 154–157.
 Andrzejowska M., *Miecz z okładki „Światowita”*, „Światowit”, 2000, t. XLIII, fasc. B, s. 22–24.
 Fiszer L., *Wspomnienia starego księgarza*, Warszawa 1959.
 Gołąb Z., *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, Kraków 2004.
 Kolendo J., „Światowit” – sto lat dziejów czasopisma, „Światowit” 2000, t. XLIII, fasc. B, s. 97–111.
 Leńczyk G., *Światowit zbruczański*, „Materiały Archeologiczne”, 1964, vol. V, s. 5–60.
 Krajewska M., *Spuścizna Erazma Majewskiego w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W 150. rocznicę urodzin E. Majewskiego (1858–1922)*, „Wiadomości Archeologiczne”, 2008, t. LX, s. 1–87.
 Lech J., *Erazm Majewski jako archeolog i tradycja polskich badań epoki kamienia*, w: *Erazm Majewski i warszawska szkoła prehistoryczna na początku XX wieku*, red. S. K. Kozłowski, J. Lech, Warszawa 1996, s. 45–77.
 Lelewel J., *Cześć bałwochwalcza Słowian i Polski*, Poznań 1857.
 Majewski E.
 1899 *Słowo wstępne*, „Światowit”, t. I, s. I–IV.

¹²⁰ „Światowita” posiadały w swoich bibliotekach nie tylko osoby, które profesjonalnie lub amatorsko zajmowały się archeologią, antropologią, konserwatorstwem lub muzealnictwem. Treść publikacji w tym czasopiśmie budziła zainteresowanie także wśród osób innych profesji, np. tomy I–V wchodziły w skład księgozbioru Stanisława Wyspiańskiego (1869–1907), który w II tomie zakreślił czerwoną kredką interesujące go artykuły (zob. Anna Gruca, *Księgozbiór Stanisława Wyspiańskiego*, Kraków 1991, s. 268–269).

¹²¹ List W. Demetrykiewicza do E. Majewskiego z 26 III 1899, PMA, „Listy do E. Majewskiego”, teka II, kieszeń 28, nr 3757/A/427.

¹²² *Akt darowizny*, „Światowit”, t. XII, 1924–1928, s. 155.

¹²³ J. Kolendo dz. cyt., s. 104–110.

- 1900 *Od Redakcyi*, „Światowit”, t. II, s. 255.
1904 *Od Redakcyi*, „Światowit”, t. V, s. 268.
1905 *Od Wydawcy*, „Światowit”, t. VI, strona nienumerowana, na końcu tomu.
Matusiak Sz., *Lech czy Łęch?*, „Lud”, 1904, R. 10, s. 129–153.
Nosek S., *Skorowidz osób, nazw geograficznych i ilustracji do dwudziestu (I–XX) tomów „Światowita”*, Warszawa 1954.
Strzelczyk J., *Mity, podania i wierzenia dawnych Słowian*, Poznań 2008.
Wrońska J., *Archeolodzy warszawscy na początku XX wieku*, Wrocław 1986.

Summary

The creator, editor, and journalist at the periodical Światowit. An annual publication devoted to prehistoric archaeology and research on primitive Polish and Slavic culture was an entrepreneur and scholar from Warsaw, Erazm Majewski. The first volume was published in February 1899, the last volume in 1914. The editorial office was located in a room on the ground floor of the Majewski tenement house in Warsaw, at 61 Złota Street. The magazine was the centre of studies on prehistoric archaeology, and with time it became an informal organiser of archaeological life in Poland under the Partitions. At that time it was the only periodical in the Kingdom of Poland devoted entirely to archaeology. All the archaeologists of that time, active in the Russian partition, published their works in its pages. Its editions also included descriptions, illustrative materials, and correspondence from amateurs and people who were involved in archaeology incidentally. There were also reviews of scientific works, reports on the scientific movement in Europe, bibliographies, and important and useful information related to archaeology, anthropology, preservation and museology, as well as comments, proclamations, and requests to send to the editorial office for processing material regarding monuments and information on archaeological sites. Światowit contained rich illustrative content, which increased its scientific value. The journal was subject to preventive censorship. The censor who issued the permission to print it was Vladimir Stepanovich Dragomiretsky. Despite temporary difficulties, the publication of Światowit continues. Today, the magazine is published as an organ of the Institute of Archaeology of the University of Warsaw.

Резюме

Создателем, редактором и издателем журнала «Святowит – ежегодник, посвященный доисторической археологии и исследованиям первобытной польской и славянской культуры» был варшавский коммерсант и ученый Эразм Маевский. Первый том вышел в феврале 1899 года, последний XI том – в 1914 году. Редакция находилась в комнатенке на первом этаже дома Маевских в Варшаве, по ул. Золотой 61. Журнал был центром исследований по доисторической археологии, и со временем он стал неофициальным организатором археологической жизни в Польше, находящейся под разделами. В то время это было единственное периодическое издание в Царстве Польском, полностью посвященное археологии. На его страницах публиковали свои работы все археологи того времени, работавшие на польской территории, контролируемой Россией, здесь также публиковались описания, иллюстративные материалы и переписка людей, на любительском уровне или при случае занимающихся археологией. Были также рецензии научных работ, информация о научном движении в Европе, библиографии, важная и полезная информация, связанная с археологией, антропологией, охраной и музеем, а также комментарии, обращения и запросы на отправку памятников в редакцию для разработки и получения информации об археологических памятниках. «Святowит» содержал богатые иллюстративные материалы, которые повышали его научную ценность. Журнал подвергался профилактической цензуре. Цензором, выдававшим разрешение на его печать, был Владимир Степанович Драгомирецкий. Издание «Святowита» – несмотря на временные трудности – продолжается и сегодня. Журнал издается как орган Института археологии Варшавского университета.